

LUCIAN VASILE

RĂZBOIUL SPIONILOR

ACȚIUNILE SECRETE ALE EXILULUI ROMÂNESC
LA ÎNCEPUTUL COMUNISMULUI

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI
—2022—

LUCIAN VASILE s-a născut în 1989, la Ploiești. Este absolvent al programelor de licență și masterat ale Facultății de Istorie din cadrul Universității București, perioadă în care a beneficiat de o bursă Erasmus la Universitatea din Varșovia, și doctor în istorie cu o teză despre „Serviciul de Informații al Militarilor Români din Exil”, susținută la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. În 2013 a fondat Asociația pentru Educație și Dezvoltare Urbană (AEDU), ONG care derulează proiecte educaționale, editoriale și de cercetare dedicate în special istoriei ploieștene. Sub egida AEDU, publică articole pe platforma online RepublicaPloiesti.net și organizează de peste zece ani tururi istorice în Ploiești. Între 2013 și 2019 a fost cercetător în cadrul Fundației Memorialul Închisoarea Pitești. Din 2014 este expert în cadrul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Domenii de interes: istoria comunismului românesc, acțiunile de spionaj și exilul românesc postbelic, istoria orașului Ploiești. Dintre volumele publicate recent: *Cârciumi, gloanțe și palate. 12 istorii ploieștene* (editor), AEDU, Ploiești, 2021; *Cei pe care i-am uitat. Represiunea comunistă la Ploiești*, AEDU, Ploiești, 2020; *Memorialul Închisoarea Pitești* (coautor), Editura Manuscris, Pitești, 2018; *Ploiești în Al Doilea Război Mondial. Ploiești during World War Two*, AEDU, București, 2018.

Redactare: Flori Bălănescu

Corectură: Georgeta Vlaicu

Tehnoredactare: Roxana Coste

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: Constantin Săplăcan, liderul grupului parașutat în 1951. © ACNSAS

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin CORINT ISTORIE AUTORI ROMÂNI, un imprint al CORINT BOOKS, str. Mihai Eminescu, nr. 54 A, București.

www.edituracorint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VASILE, LUCIAN

Războiul spionilor : acțiunile secrete ale exilului românesc la începutul comunismului / Lucian Vasile. -

București : Corint Istorie autori români, 2022

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-088-129-2

94

Această carte a apărut cu sprijinul Fundației Konrad Adenauer. Conținutul acestui volum nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a acesteia.

Cum se naște un serviciu secret

Câteodată, cele mai spectaculoase povești au cele mai banale începuturi. În cazul operațiunilor de spionaj duse de exilul românesc postbelic, totul a debutat probabil în vara anului 1946, când sosea la Paris maiorul Bazil Rațiu. Scund, corporal și foarte energic, Rațiu era originar din Ciugudul de Jos, județul Alba, unde se născuse la 16 februarie 1906. Era absolvent al Școlii Militare de Infanterie de la Sibiu. După 1941 participase la prima parte a campaniei din Răsărit, de la lupte pe Prut și forțarea Nistrului, la cele din Crimeea și de la Marea Azov. În 1942 a fost transferat în cadrul Secției 2 Informații a Marelui Stat Major, ducând activitate informativă până la finalul anului 1944, când a fost numit ajutor al atașatului militar al legăției române de la Ankara. Rămăsese în capitala Turciei și după ce fusese constrâns să-și dea demisia din armată, ca urmare a presiunilor venite din partea noilor autorități comuniste de la București, și tot acolo se găsea atunci când a fost contactat în primăvara anului 1946 de către diplomatul Alexandru Cretzianu. Fost ambasador, Cretzianu avea în administrare un important fond plasat în Elveția de către Mihai Antonescu în eventualitatea ocupării țării și, implicit, a necesității organizării unei alternative guvernamentale românești în exil. Acesta i-a cerut lui Rațiu să lase în urmă tihna Anatoliei pentru viața vibrantă a Parisului, motivând că este nevoie de implicarea

sa în acțiunile de propagandă ale comunității românești pe timpul Conferinței de Pace, unde urma să se discute statutul României și problema Transilvaniei de Nord. Iar Bazil Rațiu a acceptat imediat, așa că în vara aceluia an sosea în Franța, alături de soția sa, pentru a lucra împreună cu lideri politici precum Grigore Gafencu și Viorel Tilea.

Sau poate era numai o legendă menită să ascundă adevărata sa activitate. Poate că al Doilea Război Mondial tocmai se încheiase, însă un altul stătea să înceapă: relația dintre foștii Aliați se deteriora, evoluând spre ceea ce avea să fie Războiul Rece. Iar statele occidentale sau, mai bine spus, serviciile lor secrete se pregăteau pentru noi operațiuni, inclusiv cele care aveau în centrul lor țările est-europene și comunitățile lor de exilați. În cazul României, centrul de greutate al exilului erau Franța și, mai ales, Parisul. Așa că structurile franceze, confruntate cu o penurie de oameni bine pregătiți în domeniul informativ pe care să-i recruteze din rândul emigrației, erau foarte interesate de serviciile maiorului Rațiu, pe care l-au abordat prin intermediul lui Robert Frick. Și nu erau singurele în această cursă: în același interval temporal – sfârșitul anului 1946 și începutul anului 1947 – în care se afla în discuții cu reprezentanții Parisului, maiorul Rațiu a fost contactat de un emisar al serviciului de spionaj al Washingtonului în vederea punerii bazelor unei rețele informative în România. Bazil Rațiu avea să decline însă oferta primită din partea structurii americane, preferând, pentru moment, să intre în serviciul structurii franceze.

Încă din această perioadă incipientă a acțiunilor de spionaj în care erau implicați membrii exilului românesc, se poate distinge o divizare a activității: maiorul Bazil Rațiu era omul de legătură al serviciilor de informații din Hexagon, dar rolul

său viza mai degrabă coordonarea sectorului ofensiv, adică trimiterea de oameni în țară, identificarea de rute de trecere clandestină și creare de rețele de informatori. Palierul contra-informativ, cel al verificării românilor care veneau în Franța, și al obținerii de date de la aceștia, pare să fi fost în subordinea lui Ion Tomoroveanu, a cărui carte de vizită cu siguranță avea să-l recomande pentru aceste responsabilități. Născut la Ploiești, în 1899, într-o familie cu tradiție militară, a urmat școala primară în orașul natal și apoi Liceul Militar din Iași. A intrat, în 1916, la Școala de Artilerie, Geniu și Marină și, imediat după absolvirea sa precipitată în primăvara anului următor, a fost aruncat direct în luptele de la Mărășești unde s-a remarcat prin vitejia și capacitățile sale, fiind decorat personal de generalul Dmitri Șcerbacev cu Crucea „Sfântul Gheorghe”. Cariera lui a cunoscut o schimbare esențială peste mai bine de două decenii, când la 1 aprilie 1941 a fost numit atașat militar al legăției române de la Vichy. Pe lângă sarcina sa oficială, de coordonare a respectării contractelor de înzestrare cu armament francez și de recepție a materialului ce urma să fie trimis în țară, Tomoroveanu a primit și îndatoriri de a activa în domeniul informativ. Este neclar de când a început colaborarea sa cu serviciile secrete franceze și cu care dintre ele lucra de fapt. Pornită foarte probabil mai devreme, legătura exista cu siguranță în 1948, când liderii țărăniști din exil cunoșteau faptul că, aproape întotdeauna, cuvântul lui Tomoroveanu era cel care conta în analizele făcute de autoritățile de la Paris refugiaților români.

Dacă în Franța se coagula comunitatea românească, mult mai efervescent și mai atractiv, din punct de vedere al datelor, era însă spațiul austriac, împărțit la acel moment în patru zone de ocupație (sovietică, americană, franceză și britanică).

Motivul era unul cât se poate de simplu: proximitatea față de granița românească îl transforma în destinația predilectă a celor ce fugeau din țară, via Ungaria, fiind practic primul popas în drumul spre lumea liberă. Comandamentul militar francez din capitala austriacă, condus de un anume colonel Lafaille, și secondat de căpitanii de Ravegnel și Maurice Manjan¹, funcționa ca o umbrelă pentru serviciul de informații francez aflat în coordonarea lui Pierre Boullen. Dacă despre primii doi informații sunt foarte sumare, despre Maurice Manjan se cunoaște că a avut un rol central în ajutorarea refugiaților români, și în special a național-țărăniștilor, care soseau din țară în perioada 1947–1948, furnizându-le acestora documente de călătorie și facilitându-le drumul spre Vest. O bună parte dintre ei s-au stabilit la Paris, ceea ce nu a însemnat și încheierea relației dintre Maurice Manjan (deseori consemnat în documentele Securității drept „Moris”) și liderii politici țărăniști, ci, dimpotrivă, agentul francez fiind cel care, în anii următori, furniza informații din țară lui Virgil Veniamin și lui Romulus Boilă. Activitatea lui nu s-a limitat numai la munca informativă în Austria, ci a întreprins și o lungă misiune secretă în România, în 1947, în cadrul căreia a călătorit la Timișoara, București și Constanța, de unde a strâns numeroase date despre capacitățile militare și dispozitivele de apărare, atât din zona capitalei, cât și de la malul mării². O serie de schimbări radicale s-au petrecut în 1948 în celula operațională franceză: în vară, linia militară a fost dublată de una civilă, iar în toamnă, aceasta din urmă avea să rămână singura funcțională, rolul principal în coordonarea activității informative din domeniul emigrației românești avându-l Pierre Boullen. Acesta

¹ ACNSAS, Fond Informativ, dos. 551 173, vol. 1, f. 167.

² ACNSAS, Fond SIE, dos. 677, f. 88.

avea misiunea de a identifica refugiații români, de a-i interoga și verifica, iar celor care treceau de aceste probe să le faciliteze obținerea de documente de identitate. Cu toate că era un bun cunoscător al limbii române și al societății românești (în mijlocul căreia trăise cea mai mare parte a vieții), Boullen se va sprijini masiv pe Gelu Belu, mai ales că acesta din urmă vorbea fluent maghiara, germana și franceza.

Totuși, în 1947 și în primele luni ale anului următor, mai ales până la apariția și creșterea în importanță a liniei civile, serviciile de informații franceze din Viena au apelat la Liviu Bodolea. Fost locotenent în Armata Regală Română și anti-comunist convins, era cunoscut drept una dintre călăuzele de încredere, deosebit de energic în activitatea sa de scoatere din țară a persoanelor care căutau să fugă în Vest. Pe lângă încrederea de care se bucura în rândul membrilor exilului și a personalului de legătură din Hexagon, aspectul care-l individualiza pe Bodolea, în raport cu alte călăuze, era completul său dezinteres față de posibilele câștiguri materiale rezultate din acțiunile sale transfrontaliere. Obiectivele lui Liviu Bodolea constau în stabilirea unei rute funcționale de trecere clandestină a frontierei, precum și de sondare a opiniei publice referitoare la starea politică din România, urmând ca aceste informații să fie transmise părții franceze prin note scrise după fiecare sosire din țară¹.

Spre deosebire de Bodolea, care era considerat un om de acțiune pe teren, Gelu Belu era mai degrabă un agent de birou, iar rolul său avea să crească și să se consolideze odată cu dispariția lui Bodolea, devenind unul dintre cei mai activi și importanți agenți secreți est-europeni din Viena anilor 1948–1955. Născut la 17 februarie 1916, în comuna Dileul Vechi din

¹ Stejărel Olaru, *Agentul nostru Victor*, Editura Polirom, Iași, 2018, p. 20.

Mureș, a copilărit la Aiud, unde tatăl său era preotul confesor al închisorii din localitate. Absolvent al Facultății de Chimie din Cluj, Belu a fost încorporat în armata română, participând la luptele de pe frontul antisovietic, iar după război a fost implicat în diferite afaceri falimentare. Chiar dacă nu era înscris propriu-zis în PNT, colabora cu persoane din conducerea principalului oponent democratic al comuniștilor, Belu și cumnatul său fiind cei care i-au pus la dispoziție lui Ilie Lazăr mașina cu care politicianul s-a deplasat la Tămădău¹. După scoaterea în afara legii a PNT și valorile de arestări din vara anului 1947, Gelu Belu a înțeles că poate veni oricând și rândul său să fie reținut de Siguranță, așa că a decis să plece clandestin din țară, reușind aceasta în noiembrie 1947, cu ajutorul lui Bodolea, și tot prin intermediul acestuia a fost încadrat în structurile franceze din Viena. Activând sub identitatea conspirativă de „căpitanul Joseph Fabre”, Belu avea să devină, în scurt timp de la sosirea sa în capitala austriacă, omul de legătură al autorităților franceze și americane. Rolul său principal era de a participa la interogarea nou-veniților români și de a-i asista pe anchetatori în procesul de verificare a legendelor oferite de cei cercetați, pentru a preveni eventualele infiltrări ale unor agenți trimiși de autoritățile române. Totodată, avea misiunea de a procura documente de identitate noilor veniți, așa cum a fost cazul lui Mihail Țanțu sau al lui Silviu Crăciunaș. Din 1949, poziția sa se va consolida odată cu edificarea structurii informative românești de la Paris, devenind reprezentantul ei de la Viena, în timp ce libertatea sa de acțiune s-a mărit: s-a implicat în identificarea de călăuze, de supervizare pe teritoriul austriac a agenților care urmau să treacă sau trecuseră granița austriaco-maghiară, și a încercat

¹ ACNSAS, Fond SIE, dos. 677, f. 86.

să recruteze marinari români care efectuau curse pe Dunăre pentru a-i utiliza ca informatori ori curieri. Practic, în angrenajul Serviciului de Informații al Militarilor Români din Exil (SIMRE), Gelu Belu va fi responsabilul pentru sectorul austriac, întâia plasă a noilor veniți și ultima zonă de protecție a celor care plecau către România.

Primele bătălii ale „războiului secret”

La începutul anului 1948, ideea unui serviciu de informații românesc de sine stătător, care să funcționeze în relație cu structurile similare occidentale, nici nu era luată în calcul. Atât autoritățile franceze, cât și cele americane, angajau sau se foloseau de diferite persoane din cadrul exilului românesc pentru firavele acțiuni informative care vizau palierul românesc. Ceva mai mult interes pentru un astfel de demers venea din partea comunității românești, însă conflictele interne care măcinau exilul și întârziiau crearea unui organism politic cu rol de reprezentare, așa cum avea să fie Comitetul Național Român (CNR), nu făceau altceva decât să amâne discuțiile în acest sens. Pe de altă parte, lipsa resurselor umane își spunea cuvântul, deoarece închiderea granițelor și sporirea controlului la frontieră au limitat numărul celor care încercau să părăsească țara. În plus, dintre cei care totuși reușeau în aceste acțiuni deosebit de riscante, prea puțini aveau cunoștințele tehnice necesare implicării într-un proiect de *intelligence* ori disponibilitatea de a se alătura unei acțiuni care i-ar fi adus din nou în situații ce i-ar fi expus unor primejdii deloc neglijabile. Nu în ultimul rând, încă persista ideea că autoritățile din țară sunt prea puțin consolidate pentru a putea contracara efectiv activitățile întreprinse din exil către sau pe teritoriul românesc, astfel că orice acțiune va avea inerent rezultate.

Desfășurarea tragică a evenimentelor i-a obligat însă pe cei din Occident să își reevalueze opțiunile, mai ales după o serie de agenți pierduți în misiuni și numeroase obiective nerealizate.

Prima lovitură suferită de către exilul românesc care colaborează cu structurile de informații occidentale, și în special cu cel francez, a fost reprezentată de căderea lui Liviu Bodolea. Acesta plecase în țară, la începutul lunii aprilie 1948, trecând prin Ungaria, având misiunea de a-l contacta pe inginerul Grigore (numele conspirativ al lui Silviu Crăciunaș) cu care discutase la precedenta sa venire, cu două luni mai devreme, despre posibilitatea stabilirii unei legături printr-o stație de emisie-recepție pe care Crăciunaș să o utilizeze în vederea transmiterii de informații¹. Echipamentul era în posesia unui preot francez care îl ascunsese într-o groapă și care ar fi urmat să i-l dea lui Bodolea, în schimbul unei parole. Pentru siguranță, cifra necesar comunicării fusese trimis în țară pe o altă rută: Gelu Belu îl dăduse ofițerului englez Montgomery, care urma să plece în România, iar militarul trebuia să îl transmită unei tinere din București pe care avea să o recunoască în urma unui schimb de replici prestabilite. Abia aceasta era cea care avea misiunea de a-l transmite lui Crăciunaș sau lui Bodolea, încheind astfel cercul necesar punerii în funcțiune a stației de emisie-recepție. De asemenea, la înapoierea către Austria, Bodolea urma să îl ia cu el și pe scriitorul Pavel Chihaiia, căruia îi promisese că îl va ajuta să iasă din țară. Este cert că Liviu Bodolea a ajuns în țară, dovadă fiind cartea poștală codificată pe care a trimis-o la jumătatea lunii aprilie către o adresă poștală de legătură din Budapesta, dar și declarațiile Ilenei Belu despre vizita făcută familiei de către acesta, și reîntâlnirea lui Bodolea cu francezul Katz la Statuia Aviatorilor din București, petrecută în jurul

¹ ACNSAS, Fond Informativ, dos. 551 173, vol. 1, ff. 164v, 165v.

zilei de 15 aprilie, ocazie cu care agentul de la Viena se plângea că nu reușește să-l găsească pe Crăciunaș. Ce s-a întâmplat cu exactitate în primăvara aceluia an ridică multe semne de întrebare. Silviu Crăciunaș a fost descoperit și arestat la 7 aprilie, moment din care a început să le furnizeze anchetatorilor săi declarații ample despre acțiunile secrete și despre legăturile cu diferite persoane din exil, printre care și Bodolea. Probabil că acesta din urmă a aflat de reținerea lui Crăciunaș, încât a decis că misiunea sa în țară s-a încheiat și trebuie să se întoarcă în exil (dar totuși, fără Chihaia). Însă, nu va mai ajunge niciodată la Viena: o notă din dosarul întocmit de Securitate pe numele lui Liviu Bodolea menționează că agentul ar fi fost ucis la 24 aprilie 1948, pe raza comunei Sânmartin, în timp ce încerca să treacă granița în Ungaria¹.

Tot în 1948, centrul de la Paris a reușit racolarea a doi tineri care ajunseseră în capitala Franței și se aflau în căutarea unei stabilități financiare și a unor perspective de viitor. Iuliu Simandan și Coriolan Gherman se încadrau în profilul aventurierilor care apăruseră în haosul postbelic. Motivele pentru care părăsise fiecare țara, fără să fi fost vreo legătură prealabilă între cei doi, țineau mai degrabă de aspectele mundane ale tineretii decât de climatul socio-politic din țară. Simandan, spre exemplu, avea 29 de ani atunci când, aflându-se într-un bar din Arad, a făcut cunoștință cu Mircea Pădurăleanu, și împreună cu acesta a luat *ad-hoc* decizia de a trece granița clandestin și de a ajunge în Franța, unde avea un frate stabilit încă din 1945². Planul a fost pus în aplicare în noaptea de 3 februarie 1948, iar locul ales pentru trecerea graniței româno-maghiare a fost Nădlac. La Budapesta, grupul s-a mărit

¹ ACNSAS, Fond SIE, dos. 677, f. 42.

² ACNSAS, Fond Penal, dos. 75 133, vol. 2, f. 11.

prin venirea lui Leon Pădurăleanu, fratele lui Mircea, iar toți trei au reușit să treacă granița în Austria, ajungând la Steyr, în sectorul de ocupație american. La scurt timp după prezentarea în lagărul de refugiați, aceștia au fost supuși unui interogatoriu de către șeful CIC¹ din Steyr, fiind chestionați „dacă sunt ruși mulți, [despre – n.m.] situația economică, dacă nu știu unde sunt trupe rusești, ce miniștri sunt în guvern, dacă este aviație rusă, dacă sunt mulți condamnați politici, dacă este armată multă românească, deportări dacă se mai fac”. În fața anchetatorilor, Iuliu Simandan a declarat că temeiul gestului de a părăsi clandestin România a fost „că n-am găsit de lucru nicăieri și nu mă acomodam cu regimul actual”². În realitate, situația sa familială și financiară l-a determinat să plece din țară, în timp ce referința la situația politică era utilizată pentru a-i conferi statutul de refugiat politic și de a-i asigura un sprijin din partea autorităților americane. De la Steyr a călătorit împreună cu Bazil Livian la Innsbruck, în sectorul francez, unde a fost din nou supus unui interogatoriu (în care nu a fost implicat Gelu Belu), iar apoi a plecat singur către lagărul de refugiați de la Freiburg, ca ulterior să ajungă la Paris, unde l-a contactat pe fratele său.

Eșecul în amor, lipsuri materiale și nesiguranța zilei de mâine se regăsesc și în cazul lui Coriolan Gherman, cel de-al doilea tânăr racolat de centrul embrionar de la Paris. Născut în 1925, la Careii Mari, în familia unui prefect, Coriolan Gherman a devenit, după 1945, student la Facultatea de Medicină din Cluj.

¹ Counter Intelligence Corps (CIC) a fost serviciul de informații al armatei americane, deosebit de activ în perioada celui de-al Doilea Război Mondial și în primul deceniu al Războiului Rece. Instituția a fost reorganizată în anii 1960, atribuțiile sale fiind preluate de alte structuri.

² ACNSAS, Fond Penal, dos. 75 133, vol. 2, f. 271.